

Переклад фразеологізмів

Фразеологія будь-якої мови

- складається з усталених сполучень різноманітних структурних, семантичних і функціональних типів, які мають певні особливості, іноді такі, що значно відрізняються один від одного.
- Ступінь мовного абстрагування в різних типах фразеологізмів не є тотожним. Під ступенем мовної абстракції розуміють ступінь віддаленості від дійсності, що неминуче веде до ускладнення змістовної структури лінгвістичної одиниці, зокрема фразеологізму.

Вивченню фразеологізмів

- Присвятили свої праці І.Анічков, І.В. Арнольд, В.Виноградов, О.Кунін, П. Литвинов, Є. Поливанов, Н.Шанський, А. Баранов, О.Добровольський, Д.Мальцева, Р. Гіббс, Дж.Лакофф та ін.

Серед дослідників перекладу фразеологізмів

- В. Виноградов, А. Федоров, О. Кунін, В. Гак, О. Чередниченко, М. Алефіренко, Р.Зорівчак, Л. Авксентьєв, О. Смирницький, Т. Дьоміна, Т.Казакова та ін.

Серед дослідників перекладу фразеологізмів

- В. Виноградов, А. Федоров, О. Кунін, В. Гак, О. Чередниченко, М. Алефіренко, Р.Зорівчак, В.Карабан, І.Корунець, Л. Авксентьєв,
- О. Смирницький, Т. Дьоміна, Т.Казакова та ін.

Фразеологія

- Це надзвичайно складне явище, вивчення якого потребує свого методу дослідження, а також використання даних інших наук — лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, культурології, історії, філософії, логіки та країнознавства.

Фразеологізми

- стійкі словосполучення, до яких належать ідіоми, прислів'я, приказки та словосполучення з переносним значенням

В. Гак

- фразеологізми, цитати, крилаті вислови, ремінісценції дуже часто використовують у різних стилях та жанрах і з різною метою.
- Наприклад, у політичних статтях найчастіше до таких висловів вдаються заради пафосу, частіше – іронії.
- Перекладач повинен розпізнати це явище в тексті й дати правильний переклад, тобто перекладач повинен в міру своїх можливостей знайти в мові перекладу найточніший відповідник

У перекладі важливо розпізнати
фразеологічну одиницю і врахувати:

- Переносний і образний компонент значення
- Прямий і предметний компонент значення
- Емоційний компонент значення
- Стилiстичний компонент значення
- Національно-етнічний компонент значення

В.В.Виноградов

- виокремлював 3 типи фразеологічних одиниць:
- Фразеологічні зрощення або ідіоми
- Фразеологічні єдності
- Фразеологічні сполучення

Фразеологічні зрощення (ідіоми)

- Немотивовані одиниці, що виступають як еквіваленти слів
- **To go between** – бути посередником
- **A quiet wedding** – негучне весілля
- **To be dead with cold** – промерзнути до кісток
- **To fall in love** — закохатися

Фразеолологічні єдності

- Мотивовані одиниці з єдиним цілісним значенням, що виникає із злиття значень лексичних компонентів
- **Horn of plenty** – повна чаша
- **To rise to the occasion** — бути на висоті
- **To do somebody proud** — надавати честь комуь

Фразеолологічні сполучення

- Звороти, у яких в одного з компонентів фразеолологічно пов'язане значення, що виявляється лише у зв'язку з чітко визначеним колом понять і їх мовних значень
- **Набиратися страху,**
- **Давитися зі сміху**

Види фразеологізмів

- **лексичні,**
- **предикативні**
- **компаративні**

Лексичні фразеологізми

- це фразеологічні словосполучення, які семантично співвідносяться зі словами, понятійно аналогічні їм:
- ***Синя панчоха, цап-відбивайло***

Лексичні фразеологізми

- ВХОДЯТЬ ДО СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ МОВИ ЯК аналоги різних частин мови, тобто відтворюються у мовленні як готові лексичні одиниці, еквівалентні різним частинам мови – іменникам, дієсловам, прикметникам, прислівникам та ін.

Семантична неподільність

- полягає в тому, що за кожною такою одиницею закріплене узагальнено-цілісне значення. Саме воно реалізується в мовленні, а не зміст окремих слів фразеологізму.
- У таких стійких словосполученнях є словесно виражена внутрішня форма, оскільки вони утворені від вільних словосполучень і структурно з ними збігаються.
- Внутрішня форма фразеологізму – це лексико-семантичний зміст вільного словосполучення, на основі метафоризації якого виник фразеологізм.

У СВІДОМОСТІ НОСІЯ МОВИ

- значення фразеологічних зворотів повинні закріплюватися так само, як і значення звичайних слів, оскільки внутрішня форма здатна лише на відносну, а не на точну підказку значення фразеологізму, а в окремих випадках взагалі не може його мотивувати,
- Наприклад, **врізати дуба, під мухою, казанська сирота** та ін.

У сучасній мові

- не кожна внутрішня форма є пояснювальною. Це важливо й для перекладу – у мовленні фразеологізми відтворюють своє значення, а не значення окремих слів, їх внутрішня форма нейтралізована.
- Носії мови сприймають саме значення фразеологізму і всі його контекстуальні відтінки.

Предикативні фразеологізми

- Це закінчені речення, які закріпилися в мові як стійкі формули:
- ***Краще пізно, ніж ніколи.***
- ***Вміла готувати, та не вміла подавати***
- Тут мова йде про прислів'я, приказки, примовки, афоризми й інші стійкі судження, у яких відображено трудовий, моральний і життєвий досвід народу, практична філософія і людська мудрість

Прислів'я

- це закріплені в мові усталені образні судження, які мають повчальний зміст, певну мораль й звуко-ритмічну будову.
- Прислів'я й приказки мають образний зміст, тобто їхня внутрішня форма зазвичай зберігає свою значимість.
- Носії мови не лише розуміють значення прислів'я й ситуації, у якій їх варто використовувати, але й сприймають образ, метафору, порівняння, які формують зміст метафори

Прислів'я

- Інтернаціональні
 - ***Всі шляхи ведуть до Риму***
- Етноспецифічні
 - ***Не вмер Данило, так болячка задавила***
- Образні
 - ***Хто стане вівцею, того вовк з'їсть***
- Необразні
 - ***З неправдою світ пройдеши, та назад не вернешся***

Компаративні фразеологізми

- фразеологізми, які закріпилися в мові як стійкі порівняння:
- ***Співає як соловейко, as pretty as a star, as white as snow***

Труднощі перекладу ФО

- Складність ідентифікації
- Етноспецифіка ФО
- Емоційна насиченість (різна у різних мовах)
- Наявність кількох фразеологічних відповідників

2 групи прийомів перекладу ФО

- **Фразеологічні**
- **Нефразеологічні**

Фразеолологічні прийоми перекладу

- **Повні (абсолютні) еквіваленти**
- **Часткові (відносні) еквіваленти**
 - **Аналоги**

Вільні (Нефразеологічні) прийоми перекладу

- Калькування
- Описовий переклад
- Дефразеологізація (слово з певним стилістичним маркуванням)

Перекладач повинен

- знати значення фразеологічної одиниці та його стилістичне маркування або визначити їх за словниками.

Моноеквівалентний переклад

- ФО мови оригіналу відповідає лише одна ФО мови перекладу (з можливими лексичними та/ або граматичними варіаціями).
- Здебільшого, але не обов'язково,— це фразеологізми-інтернаціоналізми, запозичені з Біблії, давньогрецької та давньоримської міфології

Наприклад,

- Розрубати гордіїв вузол
- Перейти рубікон
- Левова частка
- Піррова перемога
- To cut the Gordian knot
- To cross the Rubicon
- Lion's share
- Pyrric victory

1.1. Абсолютні (повні) фразеологічні еквіваленти

- ФО мови перекладу, які повністю або майже повністю співпадають з відповідними фразеологізмами у мові оригіналу за значенням, образністю, стилістичною забарвленістю, граматичною структурою та лексичним складом

- У мові перекладу є фразеологізм, ідентичний фразеологізму в оригіналі, який має те ж значення, те ж стилістичне маркування й ту ж внутрішню форму.
- У них високий ступінь адекватності лексико-граматичного складу, значення, образності й експресивно-стилістичного забарвлення.
- У таких еквівалентів може бути своя національна специфіка, свої відмінності в словопоєднанні, зокрема використання в стильових і стилістичних моментах

Наприклад,

- Грати з вогнем
 - Читати поміж рядків
 - Ахіллесова пята
 - Тіньовий кабінет
 - Гірка правда
 - Багатий, як Крез
- To play with fire
 - To read between the lines
 - Achilles' hill
 - shadow cabinet
 - Bitter truth
 - As rich as Croesus

Моноеквівалентні ФО – у разі незначних модифікацій лексичного наповнення та граматичних характеристик

- **Playing with fire** in wooden houses with thatched roofs is especially dangerous
- **Бавитися з вогнем** у дерев'яній хаті із солом'яним дахом особливо небезпечно

Переклад прислів'їв повним еквівалентним відповідником

- у мові перекладу є прислів'я з таким самим значенням, функціями й стилістичним маркуванням, що й в мові оригіналу, тобто такі прислів'я повинні збігатися за всіма ознаками й в основі своїй за образним значенням. Метафора, реалізована в прислів'ї, повинна опиратися на ідентичні образи.
- Повні еквіваленти – це інтернаціональні прислів'я й крилаті вислови, які беруть початок з біблійних та міфологічних сюжетів.

Наприклад,

- Всі дороги ведуть до Риму
- Мета виправдовує засоби
- All roads lead to Rome
- The end justifies the means

1.2. Відносні моноеквіваленти (неповний відповідник, частковий еквівалент)

- ФО мови перекладу, що збігаються з ФО мови оригіналу за значенням та стилістичною забарвленістю, але відмінні від останніх за граматичними характеристиками та/або лексичним складом

Наприклад,

- Вбити двох зайців
- Ложка дьогтю у бочці меду
- Піднімати голову
- To kill two birds with one stone
- A fly in the ointment
- To rear one's head (negative)
- To raise one's head (positive)

Такі ФО перекладаються в основному ОДНИМ ВІДПОВІДНИКОМ

- Наші проблеми абсолютно зрозумілі **людині з вулиці**, чий здоровий глузд не затьмарений псевдотеоретичною нісенітницею
- Our problems are easily understandable to the **„man in the street“** whose common sense is not blurred by pseudotheoretical nonsense

Часткові образні відповідники прислів'їв

- Не допоможе мертвому кадило, а вороні мило
- Що у тверезого на умі, те у п'яного на язиці
- Наскочила коса на камінь
- Не страши кота салом
- Crow is never the whiter for washing himself often
- Drunkenness reveals what soberness conceals
- Diamond cuts diamond
- A dog will not cry if you beat him with a bone

- Let sleeping dog lie—не чіпай лиха, поки воно тихе
- If you don't obey you'll have to eat everything up!—Oh? Come on, ***a dog will not cry if you beat him with a bone***, you know—Якщо не підкоришся, тобі доведеться усе доїсти!— Ой, та що ти говориш, ***не лякай kota салом!***

Переклад прислів'їв зі зміною граматичних характеристик або лексичного складу

- Де чорт не зможе, там баба **поможе**
- **Ворон** ворону око не виклює
- Where the devil gives in, the woman **wins**
- **Crows** do not pick crow's eye

Аналоги (за І.В.Корунцем)

- ФО мови перекладу, які збігаються з ФО мови оригіналу за своєю прагматичною спрямованістю, але відмінні за образністю, структурою та граматичними характеристиками
- **Суха ложка рот дере — An empty hand is no lure for a hawk**
- **Ллє, як з відра—It's raining cats and dogs**

To eat a boiled crow—бути змушеним робити певну справу

- When Sarah told me to clean up the garage I first wanted to shrink my duty but then decided **to eat that boiled crow** and get it over
- Коли Сара сказала мені, щоб я прибрався у гаражі, я спочатку хотів відвильнути, але потім **вирішив покінчити з цією справою** (АНАЛОГ) і забути
- Ворона — асоціація зі смертю та війною, хитрістю та обманом
- **З'їсти ворону** — американська образа з часів війни 1812 року: в обозі британських військ американському солдатові наказали з'їсти шматок ворона, якого щойно підстрелили. Щойно йому повернули зброю, він змусив свого британського мучителя зробити теж саме

2. Вибірковий переклад ФО

- З кількох ФО-синонімів обирається найбільш адекватний варіантний відповідник

Наприклад,

- Вам необхідно **взяти себе в руки**
- You must **take yourself in hand** (постійний стрес)
- You must **pull yourself together** (миттєвий стрес)

Наприклад, для прислів'їв

- Береженого Бог береже
- Nothing like being on the safe side
- Caution is the parent of safety
- Discretion is the better part of valour
- It is good to have a cloak for the rain
- You cannot be too careful
- God takes care of those who take care of themselves

Калькування

- під час перекладу фразеологізмів, які можна замінити одним словом, застосовують вкрай рідко, оскільки калька в перекладному тексті може здаватися чужим новоутворенням, яке потребуватиме додаткового пояснення.
- Калькування ефективне, якщо потрібно перекласти гру слів, складником якої є лексичний фразеологізм.

Переклад прислів'їв за допомогою прийому калькування

Звичайний спосіб калькування, однак калька тут не піддається особливій ритмічній та метафоричній організації.

- Прислів'я відтворюють майже дослівно, а сам контекст показує, що читач має справу з усталеним зворотом, відтворюваним за оригіналом. Інколи навіть в самому авторському тексті є додаткові пояснення, яка вказує, що це фразеологізм: «про що й мовить прислів'я», «як зазвичай кажуть», «всім відомо, що».

- Якщо до складу таких усталених зворотів входять власні імена і реалії з колоритним національним забарвленням, але які не є екзотизмами для мови перекладу, то калькування таких висловів небажане, їх варто перекладати іншими відповідниками.

Калькування ефективне

- Коли ФО мови оригіналу повністю зрозуміла носіям мови перекладу
- *Сидіти, склавши руки — to sit with one's arms folded*
- *Надрати чуба — to pull smb. by the hair*

Калькування прислів'їв

- Не плюй у колодязь — доведеться води напитися
- Де сила панує, там правда мовчить
- Don't spit in a well: you may have to draw water from it
- Where force reigns, no truth remains
- **(псевдоприслів'я)**

Переклад «псевдоприслів'ям»

- у мові перекладу взагалі не має ні повного, ні часткового відповідника, і перекладач змушений задовольнятися тими відповідниками, які наявні в мові перекладу. У такому випадку перекладач «винаходить» прислів'я, відтворюючи без модифікацій або з деякими змінами образне значення оригінального прислів'я і, звісно, зберігаючи його зміст.

У створенні такого «неправдивого прислів'я»

- використовують образні звуко-ритмічні засоби – словосполучення стилізується під прислів'я. У читача має скластися враження, що це прислів'я існує в мові перекладу або що це запозичене прислів'я, відтворене засобами рідної мови зі збереженням ознак прислів'я мови оригіналу.
- «Псевдоприслів'я» – це завжди результат творчого відтворення речення мови оригіналу.

Пояснювальний коментар до прислів'я

- Била жінка чоловіка, пішла позивати: присудили чоловіку ще жінці платити
- **As the Ukrainian proverb goes/ As they say In Ukraine/ As Ukrainians say, a woman beat her husband and brought a suit against him: has was sentenced to pay the claim**

Описовий переклад

- Це розкриття змісту ФО без збереження його образності
- Не горить — There is no need to hurry up
- Ні пари з вуст — to keep silence obstinately
- Чиста правда — it's very true

Описовий переклад

Це переклад, який відтворює зміст фразеологізму мови оригіналу вільним словосполученням у мові перекладу **(описовий переклад застосовують тоді, коли в мові відсутні еквіваленти та аналоги)**

Описовий переклад

- може й не завдати шкоди художній адекватності перекладу загалом, але під час такого перекладу неминучі стилістичні й інформаційні втрати.

Переказ фразеологізму (описовий переклад)

- Відсутність необхідних відповідників у мові перекладу і неможливість дослівного калькування впливають на вибір цього способу перекладу, тому його зводять до тлумачення, пояснення прислів'я, яке в перекладному тексті практично перестає існувати як самостійна мовна одиниця і немов розчиняється в контексті.

Наприклад, для прислів'їв

- Моя хата з краю
- Горе тільки рака красить
- Язик до Києва доведе
- It is no concern of mine.
It has nothing to do with me
- Adversity flatters no man
- Your tongue will get you **anywhere**

Слово з певним стилістичним маркуванням

- У мові перекладу є свої слова, які мають свої значення чи стилістичне забарвлення й своє формальне вираження

Наприклад,

- That **lily-livered guy** is up hiding under his bed till this blows over
- Цей **боягуз** нагорі ховається під своїм ліжком і вичікує, коли все заспокоїться
(контекстуальний відповідник)
- **Лілея** — праведність, наївність, чистота намірів.
- **Але!** Асоціюється з жіночністю, тому у порівнянні з чоловіком має негативну конотацію

- Якщо внутрішня форма не є грою слів, тобто якщо немає жодного натяку на образ в основі фразеологізму, немає двозначності у сприйнятті такого звороту, то перекладач може не зберігати цей внутрішній образ, а потрібно лише передати, змістову, емоційну, стильову й функціональну інформацію, властиву для фразеологізму у вихідній мові.
- Такій фразеологічній одиниці в перекладі може відповідати фразеологізм або слово, що мають **еквівалентний обсяг інформації**

Прийоми перекладу компаративних ФО

- 1) підбір відповідного фразеологізму (повного або часткового еквіваленту або аналогу)
- 2) калькування звороту оригіналу.
- У такому разі передача їх іншомовними запозиченими фразеологічними еквівалентами веде зазвичай до втрати національного своєрідного звороту, хоча смислова, стилістична й функціональна адекватність зберігається.

Приклад контекстуально зумовленого калькування

- In [*A Christmas Carol*](#), Charles Dickens wrote about the questionable phrase, “dead as a doornail,” saying:
- Old Marley was **as dead as a door-nail**.
- Mind! I don't mean to say that I know, of my own knowledge, what there is particularly dead about a door-nail. I might have been inclined, myself, to regard a coffin-nail as the deadest piece of ironmongery in the trade. But the wisdom of our ancestors is in the simile; and my unhallowed hands shall not disturb it, or the Country's done for. You will therefore permit me to repeat, emphatically, that Marley was as dead as a **door-nail**.
- У перекладі, з огляду на контекст, вжито **калькування**
- **As dead as a doornail—мертвий як камінь**

- To blush like a **rose** — червоніти, наче троянда (повний відповідник)
- Whenever he was talking to her **she was blushing like a rose**
- Варто йому було тільки мовити до неї — вона **червоніла, наче троянда**
- *To come up **roses** — складатися вдало (нефразеологічний аналог)*
- We just hoped that everything will come up roses
- Ми просто сподівалися, що все вдало складеться

Важливо!!!!

- Звертати увагу на образи компаративних фразеологізмів. У разі неспівпадіння асоціацій з певним образом, можливо його замінювати іншим, більш прийнятним для цільової культури
- Він працював, як чорний віл — He worked like an **ox** (неадекватний переклад – As **strong** as an ox)—He worked like a **beast/ slave**

- A rose between two thorns — “між двох вогнів” або вродлива жінка, у яку закохані двоє чоловіків.
- Rose water — компліменти, удавана сентиментальність
- (There is) no rose without a thorn—немає троянди без шипів (в негативному значенні)
частковий відповідник (thorn—шипи)
- A rose without a thorn—надзвичайна удача

Метафоризація якостей

- Sheepish— сором'язливий
(частковий відповідник)
- Brave as a lion—хоробрий, як лев
(повний відповідник)
- To swan—плавно йти, повільно пересуватися, “пливти”
(частковий відповідник)
- To mouse around — винюхувати, нишпорити
(частковий відповідник)
- Eagle-eyed - той, що має “орлиний зір”
 - (частковий відповідник)